

Hanna SOMMER¹

WYBRANE KOMPONENTY KULTURY POLITYCZNEJ I ICH WPŁYW NA PERCEPCJĘ PAŃSTWA

W artykule omówiono kulturę polityczną społeczeństwa jako zjawisko wielowymiarowe. Na wszystkich etapach rozwoju cywilizacji i we wszystkich kręgach kulturowych analizowano genezę podobnych i odmiennych stylów uprawiania polityki. Opisano kulturę polityczną, która w znacznym stopniu kształtuje się pod wpływem instytucji oraz systemu politycznego.

W literaturze polskiej zarówno socjologicznej, jak i politologicznej można wyodrębnić dwa nurty w rozumieniu i definiowaniu kultury politycznej. Pierwszy, określany jako szeroki, opiera się na podejściu globalnym do analizowania kultury politycznej. Drugi nurt określany jest jako wąski. Koncentruje się na stosunku społeczeństwa do polityki, szczególnie do podmiotów polityki i ich decyzji, jak też do wydarzeń politycznych.

W polityce zauważa się postawy i zachowania, a także siły i interesy oraz mechanizmy społecznego działania. System wartości oraz sposób uprawiania polityki wykazuje związek z formacjami ustrojowo-politycznymi. Do budowania każdej kultury potrzebny jest fundament, który stanowią wartości, a to, na jakich wartościach opiera się polityka, zależy od społeczeństwa oraz jego decyzji.

Artykuł składa się z sześciu części. W pierwszej części zawarte jest wprowadzenie do problematyki zawartej w artykule. Druga część zawiera analizę wyjaśnienia pojęcia kultury politycznej. Rodzaje kultury politycznej zawarte są w trzeciej części pracy. W czwartej części opisane są funkcje kultury politycznej. Piąta część obejmuje uwarunkowania postaw politycznych. Ostatnia, szósta część zawiera analizę wybranych komponentów kultury politycznej i ich wpływ na percepcję państwa.

Słowa kluczowe: kultura polityczna, społeczeństwo obywatelskie, postawy polityczne, uwarunkowania kultury politycznej.

1. WPROWADZENIE

Każdy czas ma swoją atmosferę i kulturę polityczną. Zjawisko kultury politycznej i proces kształtowania jej można rozpatrywać z punktu widzenia takich dziedzin, jak politologia, socjologia czy psychologia. Poddając analizie to złożone zagadnienie, trzeba też wziąć pod uwagę różne czynniki: ekonomiczne, społeczno-historyczne czy geopolityczne.

Wydarzenia i procesy społeczno-polityczne stanowią podłoże dla kształtowania się nowych płaszczyzn i form życia zbiorowego, a tym samym determinują kształt refleksji politycznej. Każda zmiana rzeczywistości, zewnętrznej czy wewnętrznej, musi być

¹Dr Hanna Sommer, Zakład Nauk Humanistycznych, Wydział Zarządzania, Politechnika Rzeszowska, al. Powstańców Warszawy 8, 35-959 Rzeszów, e – mail: hansom@prz.edu.pl

interpretowana w kontekście ważnych bodźców sytuacyjnych inspirujących podmioty myśli politycznej.

Na wszystkich etapach rozwoju cywilizacji i w każdym kręgu kulturowym ocenia się stan społeczeństwa, działania poszczególnych jednostek, stosunki z sojusznikami i przeciwnikami. Wartości, idee oraz postawy społeczne wpływają na kształt systemu politycznego, który warunkuje typ kultury politycznej. To sprzężenie sprawia, że kultura polityczna podlega zmianom, poddając się weryfikacji, mającej na celu funkcjonalność społeczną.

2. POJĘCIE KULTURY POLITYCZNEJ

Pojęcie kultury politycznej jest złożone. Jego zdefiniowanie, ze względu na interdyscyplinarność, stanowi pewną trudność, ponieważ wymaga podjęcia pogłębionej analizy, jest różne rozumiane i omawiane w odmienny sposób. Jednak z całą pewnością można powiedzieć, że kultura polityczna nie jest określeniem wartościującym.

W Polsce po raz pierwszy pojęcie „kultura polityczna” zastosował Józef Siemieński w 1916 roku, ale go nie zdefiniował. Jedną z pierwszych prób określenia tego terminu podjął w roku 1932, zwracając uwagę na to, że wyrazem kultury politycznej narodu jest forma rządów, jaką wytworzył lub jaką znosi².

Kultura polityczna podobnie jak kultura w ogólnym ujęciu jest zbiorem indywidualnych postaw oraz orientacji politycznych uczestników systemu oraz stanowi podstawę działań politycznych, będących ich uzasadnieniem. Tę definicję zastosował w 1956 r. amerykański politolog Gabriel A. Almond. To pojęcie jest traktowane jako wąskie. W szerokim ujęciu zaś, stworzonym przez Józefa Kądzielskiego, uwzględnia się „ogół postaw, poglądów i zachowań politycznych społeczeństwa wraz z kształtującymi je i wyrażającymi ideami, wartościami i wzorcami działalności oraz instytucjami, organizacjami i przepisami (ustawy, rozporządzenia itp.) stwarzającymi w granicach danego państwa, polityczne ramy dla ich praktycznej realizacji”³.

Natomiast Czesław Mojsiewicz za podstawy kultury politycznej uważa wiedzę społeczną wzbogaconą nowymi wydarzeniami i faktami politycznymi oraz stopień zaangażowania się w sprawowanie władzy (korzystanie z praw i wywiązywanie się z obywatelskich obowiązków). Definiuje on kulturę polityczną jako „znajomość przez to społeczeństwo norm, zasad, praw rządzących rozwojem społecznym i polityką, pozwalających na ocenę postępowego lub wstecznego charakteru polityki i sił tworzących i realizujących określoną politykę. Kultura polityczna przejawia się w sposobie zachowania politycznego, w stopniu udziału w życiu politycznym kraju oraz w formach realizacji interesu klasowego lub narodowego w danym okresie historycznym”⁴.

W ujęciu Sobolewskiego kultura polityczna obejmuje postawy wobec polityki wszystkich uczestników systemu politycznego, zarówno rządzących, jak i rządzonych. Podejmując badania postaw ludzi, należy uwzględnić takie kwestie, jak postrzeganie

² J. Garlicki, A. Noga-Bogomilski, *Kultura polityczna w społeczeństwie demokratycznym*, Instytut Nauk Politycznych UW, Warszawa 2004, s. 19.

³ *Ibidem*, s. 34–35.

⁴ *Ibidem*, s. 36.

siebie w polityce, indywidualne zachowanie się w życiu politycznym, główne zasady, wartości i cele systemów politycznych, a także ich podstawowe instytucje polityczne⁵.

Warto przytoczyć też podejście twórcy socjologii polityki (socjologii rozumiejącej) – Maxa Webera, dla którego władza stanowiła główny problem badawczy. Weber kulturę polityczną określa jako **sposób i styl uprawiania polityki**. Według niego kultura polityczna jest **sposobem bycia ludzi**, a głównie polityków, w sferze rzeczywistości politycznej, tworzących ją idei, instytucji, działań i stosunków społecznych⁶.

W Polsce wiedza o kulturze politycznej nie jest szeroko rozpowszechniona, chociaż pojęciem tym często posługują się politycy czy dziennikarze. W konsekwencji termin kultura polityczna jest stosowany niekonsekwentnie i bardzo często używa się go nie w naukowym, ale potocznym rozumieniu.

3. RODZAJE KULTURY POLITYCZNEJ

Odwołując się do współczesnej literatury przedmiotu, należy zwrócić uwagę na podjęcie analizy kultury politycznej przez Gabriela A. Almonda, Sidneya C. Verbę czy Bighama G. Powella. Zauważa się w ich podejściu ścisłą zależność pomiędzy kulturą polityczną w danym społeczeństwie a funkcjonującymi tam formami życia politycznego. Z jednej strony można powiedzieć, że kultura polityczna sprzyja występowaniu różnych modeli życia politycznego, a z drugiej sama jest przez tę rzeczywistość polityczną kształtowana (sprzężenie zwrotne). Zaproponowana przez amerykańskich socjologów polityki koncepcja typów kultury politycznej wskazuje na trzy podstawowe modele nastawienia ludzi do polityki. Ta typologia w literaturze naukowej jest najczęściej przyjmowana. Ujmuje postawy członków danej zbiorowości na trzech płaszczyznach – poznawczej, wartościującej i emocjonalnej⁷:

- **typ zaściankowy** – charakteryzuje się małym zainteresowaniem zagadnieniami politycznymi, a co za tym idzie – małą aktywnością polityczną. Występuje w społecznościach, które znajdują się na niskim poziomie rozwoju cywilizacyjnego. Panuje tam model życia plemiennego charakteryzujący się rytuałami magicznymi, a wodzowie w swoich rękach łączą funkcje polityczne, ekonomiczne i religijne. Ten typ społeczności nie jest zainteresowany budowaniem stosunków ze światem zewnętrznym;
- **typ poddańczy** – cechuje uległość rządzonych wobec rządzących. Ludzie nie dostrzegają potrzeby angażowania się w działania polityczne. Przypisują to zadanie elicie władzy. Natomiast poszczególni członkowie społeczeństwa mają swoje poglądy polityczne, często nieprzychylne wobec władzy. Ten rodzaj kultury politycznej charakteryzuje społeczeństwa rządzone autorytarnie i totalitarnie;
- **typ uczestniczący** – oznacza bycie gotowym do działania w życiu politycznym (również do sprawowania władzy). Ten model kultury wyróżnia się wysoką świadomością mechanizmów politycznych, dominuje w rozwiniętych systemach demokratycznych. Uczestnicy systemu mają świadomość swego wpływu na władzę.

⁵ <http://www.edukacja.edux.pl/p-20742-czym-jest-i-jakie-funkcje-pelni-kultura.php> (dostęp: 4.10.2014).

⁶ M. Orzechowski, *Polityka, władza, panowanie w teorii Maxa Webera*, PIW, Warszawa 1984, s. 337.

⁷ <http://docs8.chomikuj.pl/506634273,0,1,poj%C4%99cie-i-rodzaje-kultury-politycznej.doc> (dostęp: 6.10.2014).

Ludzie dążą do poznania zasad obowiązujących w życiu politycznym i chcą w nim uczestniczyć.

Wśród różnych występujących typologii kultury politycznej warto zwrócić uwagę na propozycję Teodora Filipiaka. U podstaw jego typologii leżą związki pomiędzy występującymi formami instytucjonalizacji życia publicznego, szczególnie między rodzajem systemu politycznego a typem kultury politycznej. Według tego badacza można wyodrębnić trzy typy kultury politycznej⁸:

- **mieszczańska kultura polityczna** (społeczeństwo mieszczańskie w okresie rozwiniętego kapitalizmu) – charakteryzuje się akceptacją podstawowych praw oraz wolności obywatelskich przy jednoczesnym zróżnicowaniu ekonomicznym społeczeństwa;

- **kultura polityczna totalitarna i autorytarna** (ustroje faszystowskie i militarystyczne) – charakteryzuje się postępującym procesem etatyzacji w różnych dziedzinach życia społecznego. Swobody i prawa są ograniczane, a wzory aktywności narzucane;

- **kultura polityczna w społeczeństwie obywatelskim** może funkcjonować tylko w systemie politycznym, gdzie przestrzegane są prawa obywatelskie. Opiera się na standardach demokratycznych i humanistycznych.

Przedstawione typy kultury politycznej w rzeczywistości nie występują jako jedyne w określonym systemie. W obrębie danej kultury politycznej mamy do czynienia z elementami różnych typów idealnych. Dlatego też można mówić jedynie o dominacji danego rodzaju kultury politycznej w poszczególnych społeczeństwach.

Według Almonda typ kultury politycznej, który dominuje w danym społeczeństwie nie musi być zgodny ze strukturą systemu politycznego. Do zbieżności tych elementów dochodzi wtedy, gdy w społeczeństwie mamy do czynienia z przewagą wiedzy politycznej, która jest adekwatna przynajmniej w podstawowych aspektach do systemu i sytuacji politycznej⁹.

4. FUNKCJE KULTURY POLITYCZNEJ

W literaturze przedmiotu najczęściej wymienianymi funkcjami kultury politycznej w kontekście systemu politycznego są¹⁰:

- **funkcja socjalizacyjna** – traktowana jako proces angażowania się członków społeczeństwa w kulturę polityczną. Dokonuje się on przez zdobywanie wiedzy politycznej, kształtowanie poglądów, opinii oraz postaw politycznych na podbudowie pewnych systemów wartości;

- **funkcja integracyjna** – polega na wpływie ogólnego modelu kultury politycznej na realnie istniejącą kulturę polityczną danego społeczeństwa w kierunku zasadniczej zgodności co do podstawowych założeń struktury i systemu oraz głównych wartości. Daje poczucie tożsamości oraz przynależności do danej wspólnoty politycznej;

⁸ T. Filipiak, *Typologia kultury politycznej oraz zachowań politycznych*, [w:] *Pokolenia. Kultura. Polityka*, red. W. Jarmołowicz, Elipsa, Warszawa 1999, s. 316–317.

⁹ J. Garlicki, A. Noga-Bogomilski, *op. cit.*, s. 57.

¹⁰ <http://www.edukacja.edux.pl/p-20742-czym-jest-i-jakie-funkcje-pelni-kultura.php> (dostęp: 5.10.2014).

- **funkcja regulacyjna** – dotyczy tworzenia i utrwalania norm oraz instytucji, które określają zasady funkcjonowania systemu politycznego, narzuca sposoby działania politycznego. Daje możliwość wpływu obywateli na politykę oraz na zachowania polityczne. Umożliwia decydowanie i orientację w sferze polityki.

Dla obywatela ważnym czynnikiem wynikającym z kultury politycznej jest kwestia przynależności do danej wspólnoty politycznej, co daje poczucie tożsamości i integracji społeczeństwa wokół uznawanych wartości oraz celów politycznych. Wzory i wartości kultury politycznej mają silny aspekt poznawczy, który stanowi narzędzie w planowaniu przyszłości społecznej i politycznej.

Kultura polityczna społeczeństwa kształtowana jest przez znaczących polityków, twórców, reformatorów, krótko mówiąc – przez autorytety społeczne. Osoby te dzięki swojej postawie wpływają na myślenie i reformy polityczne.

Kultura polityczna w danym kraju jest wyznacznikiem standardów i norm etycznych, które politycy powinni przestrzegać, w przeciwnym razie mogą zostać odsunięci od polityki. Najnowszym przykładem niedostosowania się do standardów i norm etycznych jest tak zwana „afery madrycka”.

Trzech posłów Prawa i Sprawiedliwości – Hofman, Kamiński i Rogacki – polecieli na posiedzenie Komisji Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy do Madrytu, w której *de facto* nie uczestniczyli. Posłom towarzyszyły żony, które dodatkowo doprowadziły w drodze powrotnej do incydentu na pokładzie samolotu. Jak się okazało, posłowie ci wzięli zaliczkę na podróż samochodem, a polecieli tanimi liniami. Tak w wielkim skrócie można tę aferę opisać.

Co ważne, wniosek do prokuratury w sprawie zachowania swoich posłów poparło również PiS. „Każdy obywatel jest równy wobec prawa. Nie może być w Polsce świętych krów – mówił kandydat tej partii na prezydenta Warszawy, Jacek Sasin. – Obywatelom trzeba pokazać, że politycy przede wszystkim muszą od siebie wymagać przejrzystości, uczciwości. Tam, gdzie tej uczciwości brakuje, powinni ponosić najdalej idące konsekwencje polityczne, ale również karne”¹¹ – dodał. W efekcie tych zajęć posłowie PiS w trybie pilnym zostali usunięci z partii.

Kultura polityczna nie jest zbiorem abstrakcyjnych ideałów, ma wpływ na losy obywateli. Rola, jaką jej przypisujemy, obrazuje w rzeczywistości szacunek do nas samych.

5. UWARUNKOWANIA POSTAW POLITYCZNYCH

Postawy polityczne obywateli stanowią ważny czynnik stabilności systemu politycznego, zwłaszcza demokracji. Uwarunkowania postaw politycznych wśród obywateli można podzielić na cztery kategorie czynników¹². Wpływ tych czynników może być rozpatrywany na poziomie jednostkowym lub zbiorowym.

Pierwszą grupą czynników, które mogą oddziaływać na postawy polityczne, są ramy instytucjonalne dla toczącego się w nich życia społecznego. Kultura polityczna kształtuje strukturę polityczną i jednocześnie jest przez nią kształtowana. Za Almondem i Powellem

¹¹ <http://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-afery-madrycka-w-poniedzialek-usuna-zawieszonych-poslow,nId,1549548> (dostęp: 17.11.2014).

¹² P. Sekuła, *Kultura polityczna a konsolidacja demokracji*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2009, s. 57–60.

można stwierdzić, że dzięki procesowi socjalizacji politycznej, te kultury polityczne mają możliwość utrzymania się i ewolucji¹³.

Ramy te dają obywatelom możliwość poznania elementów porządku publicznego, takich jak rozwiązania prawne, decyzje i procedury polityczne, partie polityczne i zachowania polityków. Wyniki współczesnych badań dają potwierdzenie wpływu rozwiązań wewnątrzsystemowych na postawy i zachowania polityczne. Znaczenie w tej kwestii mogą mieć też elementy otoczenia zewnętrznego, takie jak organizacje międzynarodowe i ponadpaństwowe.

Drugą kategorią uwarunkowań kultury politycznej są elementy spuścizny po bliższej czy dalszej przeszłości. W polskiej socjologii są one określane jako podłoże historyczne. Kategorię tę opisywał Kazimierz Dobrowolski w nawiązaniu do rozważań Ludwika Krzywickiego. Twierdził, że jest to całokształt wszystkich wytworów kulturowych, ogarniających wszystkie dziedziny działalności z minionych generacji. Ciężą one w mniejszym lub większym stopniu na aktualnych zachowaniach współczesnych pokoleń lub mogą mieć na nie potencjalny wpływ¹⁴.

Wśród tych wytworów szczególne znaczenie mają ukształtowane historycznie elementy niematerialne. Zaliczyć można do nich wiedzę, naukę, systemy prawne czy religijne, sposób postrzegania przedstawicieli innych grup, jak też stereotypy na temat innych narodów. Współcześnie podłoże historyczne traktuje się jako „całokształt odziedziczonych po przeszłości instytucji, poglądów, zwyczajów i cech charakterologicznych”¹⁵.

Do trzeciej grupy czynników zalicza się zmienne społeczno-ekonomiczne, szczególnie stopień zamożności, poziom wykształcenia oraz dostęp do informacji. Wpływ czynników społeczno-gospodarczych na postawy polityczne występuje też na poziomie jednostkowym. Jednostka za najważniejsze uważa te wartości, których brakowało jej w dzieciństwie. Ludzie żyjący w dobrobycie materialnym częściej doceniają wartości postmaterialistyczne. Dlatego też największą popularność tych wartości obserwuje się wśród młodych pokoleń w społeczeństwach zachodnich. Traktują oni bezpieczeństwo socjalne i fizyczne jako rzeczywistość zastaną.

Rola czynników społeczno-ekonomicznych w budowaniu postaw oraz zachowań politycznych wpływa na przekonanie, że bezpieczeństwo socjalne oraz wolność i prawa osobiste są prawną podstawą społecznej niezależności, która umożliwia ochronę praw politycznych¹⁶, natomiast rozwój ekonomiczny, obok rozwoju społecznego i kulturowego, uznawany jest jako owoc i jednocześnie warunek demokracji.

Do czwartej kategorii uwarunkowań postaw politycznych zalicza się czynniki osobowościowe. W wypadku na przykład niskiego poparcia dla demokracji można to wyjaśnić, odwołując się do wpływu osobowości autorytarnej. Jest ona konglomeratem

¹³ G.A. Almond, G.B. Powell, *Kultura polityczna*, [w:] *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, wybór W. Derczyński, A. Jasińska-Kania, J. Szacki, PWN, Warszawa 1975, s. 589.

¹⁴ W. Kwaśniewicz, *Kazimierz Dobrowolski jako badacz społeczeństwa i kultury*, [w:] *Kazimierz Dobrowolski – człowiek i uczonec*, red. W. Bieńkowski, W. Kwaśniewicz, Secesja, Kraków 1994, s. 128–133.

¹⁵ J. Wiatr, *Socjologia polityki*, Scholar, Warszawa 1999, s. 253.

¹⁶ J. Habermas, *Obywatelstwo a tożsamość narodowa. Rozważania nad przyszłością Europy*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 1993, s. 23.

cech decydujących o poczuciu tożsamości oraz zachowaniu jednostki, takich jak uwielbienie silnej władzy, posiadanie wyidealizowanego obrazu własnej grupy oraz rygoryzm prawny czy też niechęć wobec obcych¹⁷.

Świadomość występowania wielości czynników, które mogą warunkować kulturę polityczną niesie ze sobą dwie konsekwencje. Sugeruje przyjęcie założeń dotyczących odmienności w występujących wzorach postaw politycznych między danymi społeczeństwami, jak również między różnymi kategoriami społecznymi w tych społeczeństwach. Znajduje to odbicie w funkcjonowaniu subkultur politycznych. Uzasadnia również tezę dotyczącą konieczności uwzględnienia perspektywy interdyscyplinarnej do badania postaw politycznych.

6. KOMPONENTY KULTURY POLITYCZNEJ

Jednymi ze sposobów wyjaśniania pojęcia kultury politycznej są przedstawienie i analiza jego komponentów. Kulturę polityczną społeczeństwa należy traktować jako społeczny kontekst, jako formę społecznego otoczenia systemu politycznego. Jak podkreślają socjologowie, koncepcja kultury politycznej pozwala ukazać rodzaje ról społecznych wśród uczestników systemu politycznego oraz typów aktywności publicznej, czyli to, co w sumie buduje określone stosunki polityczne.

Trafnie kulturę polityczną ujmuje Jan Garlicki, który twierdzi, że jest to „zmienny w czasie, wytworzony głównie pod wpływem tradycji historycznej oraz struktury instytucji politycznych i zasad funkcjonowania danego systemu – całokształt orientacji społeczeństwa, grupy społecznej, jednostek wobec polityki. Jest to sfera subiektywna polityki (wewnętrzne przekonania) znajdująca wyraz w zachowaniach konkretnych i werbalnych.

Składają się na nią:

- 1) zainteresowania polityką, wiedza o niej i znajomość faktów politycznych;
- 2) wartości uznawane i pożądane dotyczące systemu politycznego i mechanizmów funkcjonowania jego instytucji;
- 3) ocena zjawisk politycznych i sądów wartościujących na temat instytucji politycznych;
- 4) uznawane wzory zachowań w sferze polityki i wypróbowane typy działań politycznych”¹⁸.

Zawarte w tej definicji elementy kultury politycznej nazywane są komponentami. Kształtują się w procesie socjalizacji politycznej zarówno jednostek, jak i grup społecznych.

Na kształtowanie się pierwszego wymiaru wpływ mają różnorodne czynniki. Między innymi są to doświadczenia w środowisku pracy i w kontakcie z instytucjami systemu politycznego oraz proces przyswajania wiedzy naukowej w wyniku edukacji na poszczególnych szczeblach. Ogromną rolę w tej kwestii odgrywają też środki masowego przekazu. Ten pierwszy wymiar kultury politycznej nazywany jest **komponentem poznawczym (kognitywnym)**¹⁹. Jest to składnik sfery subiektywnej i może bezpośrednio

¹⁷ U. Jakubowska, *Preferencje polityczne. Psychologiczne badania i teorie*, Instytut Psychologii PAN, Warszawa 1999.

¹⁸ J. Garlicki, A. Noga-Bogomilski, *op. cit.*, s. 44–45.

¹⁹ *Ibidem*, s. 45.

wpływać na zachowania werbalne dotyczące wypowiedzi na temat polityki czy deklaracji. Stanowi on również podstawę formułowania ocen oraz sądów wartościujących o wydarzeniach politycznych i działaniach instytucji politycznych.

Dla potrzeb badań empirycznych w kontekście pierwszego komponentu poznawczego można wyróżnić następujące podzakresy²⁰:

1) zainteresowanie polityką, jak też forma wykorzystania źródeł wiedzy na temat polityki (źródła wiedzy można podzielić na: naukowe, potoczne oraz wpływ środków masowego przekazu);

2) wiedza na temat wydarzeń politycznych (zakres poinformowania);

3) wiedza na temat mechanizmów polityki i funkcjonowania systemu politycznego (poziom wiedzy i sposób interpretacji funkcjonowania konkretnych instytucji systemu).

W skład drugiego wymiaru kultury politycznej wchodzi wartości, które odnoszą się do systemu politycznego. Na kształtowanie się tego wymiaru wpływają tradycja historyczna, doktryny polityczne, religia czy programy ruchów politycznych. W upowszechnianiu tych wartości biorą udział również środki masowego przekazu. Ważny wpływ na kształt tego wymiaru wywiera też rodzina. Drugi wymiar kultury politycznej nazywany jest **komponentem aksjologicznym**²¹. Jest to komponent sfery subiektywnej. Swój wyraz znajduje w deklaracjach. Często stanowi podstawę sądów wartościujących.

Dla potrzeb badań empirycznych w kontekście drugiego komponentu poznawczego można wyróżnić następujące podzakresy²²:

1) wyobrażenia na temat państwa idealnego oczekiwanego przez społeczeństwo – rodzaje wizji ładu politycznego;

2) pożądane wartości polityczne (jak powinna wyglądać struktura instytucji politycznych oraz co powinna robić władza);

3) stosunek do systemu politycznego;

4) wartości ideowe (akceptacja systemów wartości).

Trzeci wymiar kultury politycznej stanowią sformułowane przez grupy społeczne oraz jednostki oceny zjawisk politycznych, a także sądy wartościujące. Na jakość tych ocen wpływają wiedza i posiadany system wartości. Trzeci wymiar kultury politycznej nazywany jest **komponentem ocennym, albo ocenno-afektywnym**²³. Bywa też określany jako afektywny ze względu na towarzyszące ocenom emocje.

Do potrzeb badań empirycznych w kontekście trzeciego komponentu poznawczego można wyodrębnić następujące podzakresy²⁴:

1) stosunek obywateli do dorobku kraju oraz historii najnowszej;

2) ocena aktualnej sytuacji politycznej oraz zakresu zmian systemu politycznego;

3) stosunek do instytucji politycznych (wskazanie poziomu zaufania²⁵, autorytet instytucji oraz sił politycznych);

4) ocena realizacji interesów różnych grup społecznych przez instytucje polityczne.

²⁰ *Ibidem*, s. 71.

²¹ *Ibidem*, s. 45–46.

²² *Ibidem*, s. 72.

²³ *Ibidem*, s. 46–47.

²⁴ *Ibidem*, s. 72.

²⁵ Por. J. Stecko, *Kultura zaufania jako fundament społecznego życia etycznego* [w:] *Zaufanie w życiu publicznym*, (pod red.) Władysław Zuziak, Joanna Mysona Byrska, s. 163–174, Kraków 2014.

Czwarty wymiar kultury politycznej stanowią uznawane wzory zachowań w obszarze polityki. Sposoby zachowania, które najczęściej występują w określonej grupie, wpływają na powstanie norm i wzorców postępowania. Natomiast normy kształtują zachowania.

Zarówno zachowania, jak i działania polityczne są efektem bezpośredniego zetknięcia się z instytucjami politycznymi. Są to reakcje werbalne wywołane przez określone sytuacje lub zachowanie, a których podstawę stanowią zinternalizowane wartości, poziom wiedzy o polityce oraz oceny wydarzeń, często pod wpływem emocji. Czwarty wymiar kultury politycznej określa się mianem **komponentu behawioralnego**²⁶.

Dla potrzeb badań empirycznych w kontekście czwartego komponentu poznawczego można wyróżnić następujące podzakresy przedmiotowe²⁷:

- 1) zachowania werbalne związane z poczuciem sensu aktywności politycznej;
- 2) wzory życia politycznego (wzory werbalnych zachowań politycznych oraz konkretnych względem obiektów polityki);
- 3) rodzaje działalności politycznej (formy aktywności zorganizowanej działalności społecznej).

Badanie kultury politycznej wymaga jednocześnie analitycznego podejścia do jej komponentów oraz podzakresów i całościowego, syntetycznego spojrzenia, skupiającego się na porównaniu i uogólnieniu wyników empirycznych²⁸. Należy też zwrócić uwagę na potrzebę badania kultury politycznej na dwu poziomach:

- na poziomie postulowanym – jest to badanie deklaracji w danej grupie. Obrazem postulowanej kultury politycznej są: sądy i opinie na wybrany temat czy listy do redakcji;
- na poziomie realizowanym – jest to już opis empirycznie stwierdzonej rzeczywistości, statystyczny pomiar zachowań i uczestnictwa.

Przeprowadzenie pełnej procedury badawczej powinno obejmować również porównanie wyników uzyskanych na obu poziomach analizy.

7. ZAKOŃCZENIE

Znaczenie pojęcia kultury politycznej wiąże się z analizą wpływu minionych pokoleń na kształtowanie się współczesnych postaw i zachowań. Można mówić o pewnej powtarzalności form, wzorców zachowań, jak też treści systemów wartości. Tę ciągłość można obserwować wśród tych wytworów przeszłości, które zostały zaaprobowane ze względu na swoją przydatność do nowych warunków. Komponenty kultury ulegają procesowi zmiany, są poddawane weryfikacji zgodnie z celem oceny ich funkcjonalności społecznej.

Warto zwrócić uwagę na kulturę polityczną z punktu widzenia mechanizmów wyrażania interesów społecznych. Można przyjąć, że typy i charakter kultury politycznej mają wpływ na wzory, które przesądzają o przyjęciu i wykorzystaniu konkretnych stylów artykulacji interesów. Trzeba jednak zwrócić uwagę na to, że podobnie jak kultura polityczna nie jest jednorodna, tak też różne grupy w danym społeczeństwie mogą korzystać z różnych wzorów i inaczej realizować swoje interesy.

²⁶ J. Garlicki, A. Noga-Bogomilski, *op. cit.*, s. 47–48.

²⁷ *Ibidem*, s. 72.

²⁸ Por. K. Prendecki, K. Rejman, *Konsumpcjonizm w społeczeństwie postindustrialnym – wymiar społeczny i ekonomiczny zjawiska*, *Humanities and Social Sciences*, nr 20 (1/2013), s. 69–78.

Uwzględnienie kultury politycznej w kontekście przedmiotu badań może mieć wpływ na wzbogacenie analizy polityki. W szczególności może rozwijać socjologiczne ujęcia problemu, które są skoncentrowane na badaniu opinii oraz zachowań jednostek i grup społecznych, czyli całego społecznego kontekstu dla funkcjonowania systemu politycznego.

Kształtowanie kultury politycznej odzwierciedla się szczególnie w postawach politycznych młodego pokolenia. Przekonanie młodych ludzi, że polityką rządzą partykularne interesy, a obietnice wyborcze są jedynie tym, co ludzie chcą usłyszeć, wpływa na ich postrzeganie państwa. Zmiany, które następują w XXI w., dają szansę wyboru zarówno kraju zamieszkania, jak też kreowania własnej drogi życiowej w kontekście osobistym i politycznym.

W umysłach młodych ludzi, ich zainteresowaniach i politycznym myśleniu pojawiają się cztery wymiary²⁹:

- 1) gotowość i chęć do poznawania świata oraz wyjazd za granicę dla poprawy życia i poznania innych kultur;
- 2) zainteresowanie innymi formami i normami kulturowymi, ale bez zamiaru porzucania rodzimych wzorców;
- 3) ocena polityki w kontekście międzynarodowym na tle zmian, które zachodzą we współczesnych cywilizacjach;
- 4) chęć wyzbycia się idei mesjanizmu polskiego dla równouprawnienia narodów i państwa, ale również kultur, religii czy obyczajów.

Kultura polityczna w nowoczesnym demokratycznym państwie nie jest jedynie pochodną działań oraz opinii elit politycznych czy kształtu funkcjonujących w nim instytucji. To elementy systemu politycznego wpływają na obywateli, kształtując wzory kultury politycznej. Jednocześnie obywatele mają wpływ na postępowanie elit i instytucji, a w konsekwencji na modyfikację wzorów kultury politycznej.

Współczesna Polska jako członek Unii Europejskiej przejmując od niej wzorce unijnej kultury politycznej. Jest jednak dopiero na początku tej trudnej i długiej drogi budowania obywatelskiej i partycypacyjnej kultury politycznej dążącej do tego, aby w centrum znajdował się obywatel, który jest aktywnym uczestnikiem wspólnoty politycznej, potrafi realistycznie postrzegać i oceniać świat polityki, jest nie tylko świadomy swoich praw i obowiązków, ale też potrafi z nich korzystać i wyrażać swoją postawę.

LITERATURA

- [1] Almond G.A., Powell G.B., *Kultura polityczna*, [w:] *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, wybór W. Derczyński, A. Jasińska-Kania, J. Szacki, PWN, Warszawa 1975.
- [2] Filipiak T., *Typologia kultury politycznej oraz zachowań politycznych*, [w:] *Pokolenia. Kultura. Polityka*, red. W. Jarmołowicz, Elipsa, Warszawa 1999.
- [3] Garlicki J., Noga-Bogomilski A., *Kultura polityczna w społeczeństwie demokratycznym*, Instytut Nauk Politycznych UW, Warszawa 2004.
- [4] Habermas J., *Obywatelstwo a tożsamość narodowa. Rozważania nad przyszłością Europy*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 1993.

²⁹ M. Jaworowska, *Młode pokolenie przełomu wieków pyta rządzących o przyszłość ludzi*, [w:] *Kultura polityczna Polaków*, red. B. Gołębiowski, STOPKA, Łomża 2004, s. 57–58.

- [5] Jakubowska U., *Preferencje polityczne. Psychologiczne badania i teorie*, Instytut Psychologii PAN, Warszawa 1999.
- [6] Jaworowska M., *Młode pokolenie przełomu wieków pyta rządzących o przyszłość ludzi*, [w:] red. B. Gołębiowski, *Kultura polityczna Polaków*, STOPKA, Łomża 2004.
- [7] Kwaśniewicz W., *Kazimierz Dobrowolski jako badacz społeczeństwa i kultury*, [w:] *Kazimierz Dobrowolski – człowiek i uczony*, red. W. Bieńkowski, W. Kwaśniewicz, „Secesja”, Kraków 1994.
- [8] Orzechowski M., *Polityka, władza, panowanie w teorii Maxa Webera*, PIW, Warszawa 1984.
- [9] Predecki K., Rejman K., *Konsumpcjonizm w społeczeństwie postindustrialnym – wymiar społeczny i ekonomiczny zjawiska*, *Humanities and Social Sciences*, nr 20 (1/2013), s. 69-78.
- [10] Sekuła P., *Kultura polityczna a konsolidacja demokracji*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2009.
- [11] Stecko J., *Kultura zaufania jako fundament społecznego życia etycznego* [w:] *Zaufanie w życiu publicznym*, (pod red.) Władysław Zuziak, Joanna Mysona Byrska, s.163-174, Kraków 2014.
- [12] Wiatr J., *Socjologia polityki*, Scholar, Warszawa 1999.
- [13] <http://www.edukacja.edux.pl/p-20742-czym-jest-i-jakie-funkcje-pelni-kultura.php>.
- [14] <http://docs8.chomikuj.pl/506634273,0,1,poj%C4%99cie-i-rodzaje-kultury-politycznej.doc>.
- [15] <http://www.edukacja.edux.pl/p-20742-czym-jest-i-jakie-funkcje-pelni-kultura.php>.
- [16] <http://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-afera-madrycka-w-poniedzialek-usuna-zawieszonych-poslow,nId,1549548>.

SELECTED COMPONENTS OF POLITICAL CULTURE AND THEIR INFLUENCE ON PERCEPTION OF THE COUNTRY

The article discusses the political culture of society as a multidimensional phenomenon. At every stage of civilization's development and in all culture circles there was an analysis of genesis of similar and different styles in political cultivation. It describes political culture that forms itself under the influence of institutions and the political system.

In Polish literature – both sociological and political – two streams of comprehending and defining political culture can be distinguished. The first one, called broad, is based on global approach on the analysis of political culture. The second one is called the narrow stream. It concentrates on the society's attitude towards politics, especially towards political subjects and their decisions as well as political events.

In politics attitude and behaviour as well as forces, interests and mechanisms of social acting can be observed. Alike the manner of making politics, the system of values shows connections with both regime and political formations. The construction of each culture needs a foundation that is built of values, and on which values the policy is based depends on the society and its decisions.

The article comprises of six parts. First part encloses the introduction to the problematic included in the article. Second part encloses a clarification analysis of the term political culture. Types of political culture are enclosed in the third part of the research work. Part four describes the functions of political culture. Fifth part talks about the conditioning of political attitudes.

Sixth and last part contains an analysis of chosen components of political culture and their influence on the perception on the state. The research ends in a contents summary.

Keywords: political culture, civil society, political attitudes, determinants of political culture.

DOI:10.7862/rz.2015.hss.15

Przesłano do redakcji: listopad 2014

Przyjęto do druku: maj 2015